

AN ASSESSMENT ON THE INDUSTRIALIZATION POLICIES APPLIED IN TURKEY DURING THE HISTORICAL PROCESS

TACİNUR AKÇA *

* İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

E-mail: tacinur@windowslive.com

Copyright © 2016 TACİNUR AKÇA. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

In particular, Turkey has been identified as an important goal of industrialization after the establishment of the Republic. Turkey has implemented more interventionist policies with 1929 Big Crisis and this policies were continued until 1945. When the early 1950s, almost all the brides to be led government has not carried out significant strides in industrialization. After the Second World War, control of the industry began to fall into the hands of the private sector. Turkey, since the beginning of 1980, has been among the free market oriented policies of openness which countries. The purpose of this study was to clarify the concept of industrialization policy and examine the industrialization policies that the Turkish Republic pursued hitherto. Especially we will analyze the industrialization policies pursued in Turkey after 2001 and will discuss the industrialization strategies by examining the related strategy and planning documents.

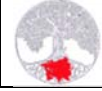
Keywords: Industrialization, Industrialization Strategies, Turkish Economy, Foreign Trade, Export, İmport

JEL-Classification: O25, O24, O14, P16

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE UYGULANAN SANAYİLEŞME POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Türkiye'de, özellikle Cumhuriyet'in kurulmasından sonra sanayileşme önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. 1929 Büyük Bunalımı ile beraber, Türkiye daha çok müdahaleci politikalar uygulamıştır ve bu politikalar 1945 yılına kadar devam etmiştir. 1950'li yılların başlarına gelindiğinde ise hemen hemen tamamı devlet öncülüğünde olmak üzere kayda değer bir sanayileşme atılımı gerçekleştirilememiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayinin denetimi özel sektörün eline geçmeye başlamıştır. Türkiye, 1980 yılı başlarından itibaren ise serbest piyasa ağırlıklı dışa açık politikaları uygulayan ülkeler arasında yer almıştır.

Çalışmamızın amacı, sanayileşme politikalarına kavramsal bir açıklık getirmek ve Türkiye’de 1923’ten günümüze kadar uygulanmış olan sanayileşme politikalarını tarihsel açıdan inceleyip değerlendirmektir. Özellikle 2001 sonrası süreçte Türkiye’de izlenen sanayileşme politikaları irdelenecek ve Türkiye açısından nasıl bir sanayileşme stratejisi izlendiği ve bu politikaların ülke ekonomisine etkileri ilgili grafikler ve veriler doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanayileşme, Sanayileşme Stratejileri, Türkiye Ekonomisi, Dış Ticaret, İhracat, İthalat

1.GİRİŞ

Tarihsel geçmişte ülkelerin uyguladıkları dış ticaret politikalarında zaman içerisinde farklılıklar söz konusu olmuştur ve farklı sanayileşme politikaları izlenmiştir. Sanayileşme politikaları üç farklı şekilde; dışa dönük (İhracat öncelikli), içe dönük (İthal ikamesi) ve son olarak karma politikalar (hem içe dönük hem dışa dönük politika) olarak uygulanabilir. İthal ikamesi, ithalatın yerini yerli üretimin alması anlamına gelmektedir. İthalat yoluyla sanayileşme devletin yasaklama, kota, kısıtlama, döviz kontrolü ve benzeri koruyucu önlemlerle ithalatı kısırarak yurt içi üretimi özendirilmesi anlamında kullanılır (Robock, 1976:352). Dışa yönelik sanayileşme ise, bir ülkenin, uluslararası karşılaştırmalı üstünlüklerin belirlediği sanayi dallarında uzmanlaşarak ve dünya piyasaları için üretimi temel olarak gelişmesini hedefleyen bir sanayileşme stratejisidir. Dışa dönük strateji ile ülkenin her sanayi dalında yaygın olarak özel sektörün yatırım yaparak, sanayilerin ileriye ve geriye bağlantılarının etkilerinden yararlanmak yerine, faktör yoğunluğuna uygun alanlarda yatırımları yoğunlaştırıp, böylece kısa sürede dış piyasalara açılmak hedefi gerçekleştirilmek istenir. Dengeli büyüme modelinin uygulanmasını mümkün kılan rasyonel bir ithal ikamesi stratejisi ile desteklenmeden ihrac kabiliyetli belirli sanayilerin geliştirilmesi, kalkınmada ve dış piyasaya yönelmede önemli zorluklara yol açabilmektedir. Bu durumda özellikle gelişmekte olan ülkelerde ithal ikamesi stratejisi uygulamalarının yanı sıra ihrac kabiliyetli sanayilere önem verilebilmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan stratejiye karma strateji adı verilmektedir.

Türkiye, daha Cumhuriyet’in kurulduğu ilk günlerden başlayarak sanayileşmeyi önemli bir hedef olarak belirlemiştir. 1929 Büyük Dünya Buhranından sonra, Türkiye diğer ülkeler gibi ekonomide ister istemez daha çok müdahaleci olmuştur. Özellikle 1929 Krizinden sonra ekonomisi dışa açık devletlerin bile müdahaleci politikalar uygulaması, buna karşılık Sovyetler Birliği’nin buhrandan etkilenmemesi, devletçi politikalara geçişte önemli dış sebepler arasında yer almıştır. 1932- 1945 yılları arası Türkiye’ de iç ve dış sebeplerden dolayı devletçi politikaların uygulandığı yıllar olmuştur. 1930’lardaki devletçilik döneminde sanayileşmenin önderliğini devlet işletmeleri yapmıştır. 1950’li yılların başlarına gelindiğinde hemen hemen tamamı devlet öncülüğünde olmak üzere kayda değer bir sanayileşme atılımı gerçekleştirilememiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan ithal ikamesi sürecinde, sanayinin denetimi özel sektörün eline geçmeye başlamıştır. 1970’li yılların sonlarında artan kısa dönem istikrarsızlık ve daha önemlisi had safhaya varan dış kaynak kıtlığı nedeniyle sanayileşme süreci tıkanmıştır. Türkiye, 1980 yılı başlarından itibaren Dünya Bankası ve IMF desteğinde serbest piyasa ağırlıklı dışa açık politikaları uygulayan ülkeler arasında yer almıştır. 1980’den günümüze kadar olan dönem, dış rekabete açık kalkınma stratejisinin uygulandığı ve önemli yapısal ve yönetsel değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

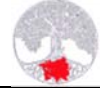
Türkiye’de, 1930’larda içe yönelik ithalat ikamesi planlı bir biçimde uygulanmıştır. 1950’lerde döviz darboğazına karşı getirilen sıkı dış ticaret ve kambiyo kısıtlamaları ithal ikamesi üretimine dolaylı teşvik sağlamıştır (Seyidoğlu, 1982: 1). Daha sonra 1963-1980 arası ithal ikameci politikalar uygulanmış ve ithalat ikamesi resmi kalkınma stratejisi olarak açık bir biçimde ortaya konulmuştur. Türkiye’de 1963’den beri uygulanan beş yıllık kalkınma planı dönemlerinde sanayiye dayalı büyüme temel amaçlardan biri olmuştur. Ancak 1980 yılı öncesi ve sonrasında benimsenen sanayileşme stratejileri ve uygulanan ekonomi politikaları büyük farklılıklar arz etmiştir. 1980 yılına kadar ithal ikamesi uygulanmış, 1980 yılından sonra ise, ihracata dönük sanayileşmenin uygulamaya konulmasıyla, piyasa ekonomisinin ilke ve esaslarının geliştirilmesi yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir (DPT, 2003:2). 24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Bu tedbirler, Türkiye’nin sanayileşme stratejisinde köklü değişiklikleri temsil eder. Bu uygulamayla, hükümet müdahaleleri kısıtlanarak, Türkiye dışa dönük bir sanayileşmeye yönelmiştir.

2.GENEL OLARAK SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

Sanayileşme, sürekli bir şekilde sürdürülen uygulamaya dönük bilimsel çalışmaların ve enerji kaynaklarına oturtulmuş bir teknolojinin neden olduğu ekonomik değişimlerdir (Bendix, 2001:5). Sanayi politikaları ise para ve maliye politikası dışındaki araçlarla kaynak tahsisini veya üretim ve kaynak tahsisinin genel mekanizmalarını değiştirmek için tasarlanan politika eylemleridir (Lindbeck, 1981:391). Sanayileşmeden ayrı olarak düşünülmemeyen kalkınma kavramı salt üretimin ve kişi başına gelirin artırılması demek olmayıp, gelişmekte olan bir toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesidir (Han ve Kaya, 2008:2). Sanayileşme veya kalkınma stratejisinden amaç, üretilen ürünlerin bileşimi, üretimde uygulanan teknikler ve ithalat fonksiyonları gibi özelliklerle karakterize olan bir iktisadi yapıyı değiştirmek, kaynakları hedeflenen yeni bir iktisadi yapıyı oluşturma yolunda etkin bir şekilde kullanmaktır (İncekara, 1985:19).

Dış ticaret yoluyla sanayileşme stratejileri dengesiz kalkınma yaklaşımları içerisinde yer almaktadır. Bunlar, ithal ikamesine dayalı sanayileşme ve ihracata yönelik sanayileşme stratejileridir (Kubo, Melo, Robinson, 1986:148). İthal ikamesi stratejisi iç pazara dayalı ekonomik gelişme ve korumacı dış ticaret politikaları içerir; ihracata dayalı sanayileşme ise dünya ekonomisiyle bütünleşen ve dış talebi rakip olarak gören sanayileşme stratejisidir. Tarihi gelişim çizgisine bakıldığında ülkelerin birbirini izleyen farklı aşamalardan geçtikleri görülür (Everett, 1975:465). Günümüzün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin tamamı sanayileşmelerinin başlangıcında ithal ikamesi politikalarıyla yerli üretimi korumuşlardır (Balassa, 1980: 5). Daha sonraki aşamalarda ise artan taleple birlikte ihracata yönelik sanayileşme stratejilerine yönelmişlerdir.

İthal ikamesi stratejisi ile ekonomide endüstriler arası ileriye ve geriye bağ etkilerinden yararlanarak, birçok alanda yerli sanayinin kurulup geliştirilmesi sağlanır. İktisadi planlamada belirsizliğin ortadan kaldırılması, iktisadi bağımsızlığın sağlanması, ihracatın ikame edilmesi ve istihdamın artırılarak işsizliğin azaltılması da ithal ikamesi stratejisinin seçilmesinde önemli amaçlar arasındadır. İthalat ikamesinin alternatif politikaları kapsadığı düşünülür, ancak başarılı bir ithalat politikası için bu amacın bağımsız olarak ele alınması ve kalkınma planını buna göre hazırlanması gerekir (UNIDO, 1969:9). Ülke içindeki ekonomik gelişmenin ilk dönemlerinde ve ithal ikamesinin birinci aşamasında, ülkeler belli bir

süre yüksek sayılabilecek gelişme hızlarına ulaşabilmişlerdir ancak sanayinin ilerlemesi ile bu hız giderek azalmaya başlamıştır. Özellikle tüketim malları üretiminde görülen ikameden sonra ara ve yatırım mallarında başlayan ithal ikamesinde bu malların üretimini tüketim mallarındaki hızla arttırmak güç olmaktadır. Tüketim malları için çoğu zaman yurtiçi talep var olup, bu malların üretiminde kullanılan teknoloji de nispeten daha basit ve ucuzdur. Oysa sanayileşme ilerledikçe, ara ve yatırım malları üretimine doğru yöneldikçe aynı avantajları bulmak güçleşir (Prebisch, 1973: 27). İthal teknolojiye bağımlılık, teknoloji üretiminde bir atılıma izin vermezken, genellikle “makine yapan makinecinin üretimi” de gündeme gelmez, dolayısıyla, sanayileşme sürecinin derinleşmesi de olanaksızlaşır. Bu tür bir ithal ikamesi geçerli iken ara malı üreten, sınırlı da olsa donanım üreten sektör ya yok olur ya da bu işi devlet üstlenir (Başkaya, 1994: 119).

İthal ikamesi politikaların çoğu gelişmekte olan ülkelerde ekonomik darboğazlar yaratması, bu ülkeleri ihraç ikamesi politikalarını uygulamaya yöneltmiştir. Özellikle de Güney Kore, Tayvan, Hong-Kong, Singapur gibi ülkelerin sanayi malları ihracatında gösterdikleri başarı ve ekonomik büyüme, diğer ülkelere örnek olmuştur (Bhagwati, 1986: 91).

Tarım ürünleri ve geleneksel olmayan hammaddelerin işlenmiş ve yarı işlenmiş olarak ihraç edilebilmesine, ayrıca işlenmiş ve yarı işlenmiş sınai mal ihracatının geleneksel hammadde ihracatı yerine geçmesine, başka bir deyişle toplam ihracat içinde sanayi malları payını ve ihracatı arttıracak politikaların uygulanmasına ihracat ikamesi denir (Kazgan, 1988: 90). İhracata yönelik sanayileşme, gelişmekte olan ülkeler için yeterli büyümenin sağlanamayacağı karşılaştırmalı üstünlükler kuramında genel kabul görür ve tercih edilecek kalkınma stratejisinin içe yönelik olmasını gerektiğini savunur. Geniş anlamı ile dıştan alımın ülke içi üretimle karşılanması olarak tanımlanan içe yönelik sanayileşme, iç pazara, iç sisteme dönük sanayileşmedir. Kalkınma stratejisi olarak amacı, ekonomide yapısal değişim sağlamak ya da yatırımları uyarmaktır (Bruton, 1970: 1). Bu strateji ile ülkenin her sanayi dalında yaygın olarak yatırım yaparak, sanayilerin ileriye ve geriye bağlantılarının etkilerinden yararlanmak yerine, faktör yoğunluğuna uygun alanlarda yatırımları yoğunlaştırıp, böylece kısa sürede dış piyasalara açılmak hedefi gerçekleştirilmek istenir. Sanayileşme her dalda ve karşılaştırmalı üstünlükleri uzun dönemde ele alan bir görüş doğrultusunda değil, seçilmiş ve kısa dönemde üretim ve ihracat gerçekleştirebilecek bazı sanayi kollarında yoğun yatırımlara gidilerek geliştirilecektir. Gelişen bir ülkenin içinde bulunduğu dış kaynak sıkıntısına daha kısa bir sürede çözüm bulmak, stratejinin ana amacı olmaktadır (İncekara, 1985: 61).

Gelişmiş ülkelerdeki işçi ücretlerinin yüksekliği nedeniyle firmalar emeğin ucuz ve bol olduğu bu ülkelerde yerleşerek üretmiş oldukları malları tekrar gelişmiş ülkelere ya da yakın pazarlara sürmektedirler. Bu oluşum ev sahibi ülkelerde geniş istihdam yaratmakta, yaratılan dışsal ekonomiler ve döviz girdileri sanayileşmede önemli katkı sağlamaktadır (Bhagwati, 1979: 45). İhracat sektörünün diğer sektörlerle ileri ve geri bağlantısının yüksek olması ve ihracata yönelik sanayilere yeterli teşvikin sağlanması bunun yanında döviz kurunun da istikrarı gereklidir. Ayrıca ekonomide yüksek bir ihracat hızı artışı olmalıdır. Bu artış hızında görülen gelişmenin, istihdam ve reel gelir üzerinde dolaysız ve olumlu etkisi olması gerekir. İhracat sonucu elde edilen gelirin tüketilen kısımdan çok tasarruf edilmesi gerekir. Eğer ihracat artışı sonucunda, sağlanan gelir tasarruf dolayısıyla yatırım alanlarına kaydırılmıyorsa, ihracat artışının büyümeye etkisi olumsuz olabilir (Kurdoğlu, 1975:79). Bunun yanında tek başına bir iktisat politikasının büyüme üzerindeki etkisini diğer birçok etkilerden ayırt

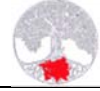
etmek çok zordur (Saad-Filho ve Johnston, 2008:172). Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin dış piyasaya karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları tarımsal malları satması ve karşılığında da sanayi malları almalarının neticesinde bu durumun gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmelerini engelleyebilir. İhracata yönelik stratejide önemli olumsuzlar bir tanesi de ihracat sektörünün dış ticaret açığını daha da büyüttüğüdür. Milli gelir artışı ile yurt içi talebin büyük bir kısmı, daha ucuz olan ihraç mallarına yönelir. Bu durumda henüz gelişimini tamamlamamış olan ihracat sektörü, üretimin büyük bir kısmını yurt içi tüketimine ayırmak zorunda kalır. Ve ihracatın azalması da dış ticaret açığının büyümesine neden olur (Savaş, 1982:221). Bunlara ilaveten ticarete dışa açıklığın her zaman ve her yerde yararlı olduğu önermesi her zaman geçerli olmayabilir. Çünkü ihracata yönelik politikaların uygulamaya geçirilmesi ve bu politikaların etkileri, her ülkeye özgü siyasi ve tarihsel etkenlerle çok yakından bağlantılıdır. Gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları deneyimler, tek tip hazırlanmış politikaların bir takım makroekonomik göstergeler üzerinde farklı etkileri olduğunu göstermiştir (Deraniyagala, 2008: 177). Bu yüzden de dışa açık politikaların, bir ülkede başarılı sonuçlar doğurması, benzer politikaların diğer bir ülkede aynı başarıları elde edeceği anlamına gelmemektedir.

3.1923–1945 UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1923-1930 dönemi, özel teşebbüs üzerinde devlet müdahalelerinin ve devlet işletmeciliğinin asgari düzeyde tutulması itibarıyla, liberal dönem olarak adlandırılır. Ancak devletin, Teşvik-i Sanayi Kanunu, ihale ve sözleşmeler yolu ile ekonomiye müdahaleleri söz konusu olduğundan dönemin iktisat politikalarının her ne kadar liberal terimi ile nitelendirilse de; devlet ihaleleri yoluyla ve geniş teşvik tedbirleriyle bir anlamda devlet müdahaleciliği söz konusu olmuştur. Sanayileşmenin ilk aşamasında yerli üretimi desteklemeye yönelik politikalara öncelik verilmesinden dolayı aşırı kurun değerlendirilmiş olması, maliyetlerin artması ve ithal mallarına getirilen yüksek gümrük vergileri ülke açısından olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur. Sadece yerli üretimi korumaya yönelik uygulanan politikalar, sermaye yetersizliğine sebep olmuştur ve bundan dolayı ithal ikamesine yönelik politikalarla birlikte ihracatın arttırılmasına çalışılmıştır. Devlet, özel girişimin gücünün yetmediği veya karlı bulmadığı alanlarda devreye girmiştir. Kısaca özel sektör ağırlıklı bir karma iktisadi kalkınma politikası izlenmiştir (Eroğlu, 2007: 66).

1923’de İzmir’de yapılan iktisat kongresinde, Türkiye’yi gelişmiş ülkeler düzeyine yükseltmek ve bu amaçla uygulanabilecek bir ekonomi politikası belirlemek için, özel sektör, iktisadi kalkınmayı gerçekleştirecek başlıca unsur olarak görülmüş ve bu doğrultuda, ekonomik yatırımlarda bulunması için teşvik edilmiştir. 1927 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanunu” çıkarılarak sanayi üretimi belli muafiyetlerle teşvik edilmiştir. Bir yandan tarımsal makine, araç ve gereçleri ithalatında gümrük muafiyeti sağlanmış, öte yandan yerli üretim ve sanayi korumak amacı ile özellikle iplik ve kumaş, şeker, un ve diğer gıda maddeleri, deri ve ağaç mamulleri ve çimento gibi maddelerin ithalatı yüklü gümrük vergileri ile kısıtlanmıştır (Özcan, 1998:43).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet, özel sektörü yatırım yapmaya teşvik edecek çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirmekle birlikte doğrudan ekonomik yatırımlara girişmemiştir. Kısmi liberal dönemden müdahaleci döneme geçişin temel nedenleri, 1929 yılında yaşanan Büyük Dünya Bunalımının etkisi, bu döneme kadar özel kesimin istenilen ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmekte yetersiz kalması ve Osmanlı Devleti’nden kalan borçların ödenmesinin getirdiği ağır yük devletin

müdahaleci bir yapıya bürünmesine neden olmuştur(<http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/makale/c9s1m15.pdf>, 15.02.2016).

1930'lu yıllar korumacı iktisat politikalarının hâkim olduğu döneme geçişi temsil eden yıllardır. Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu, Merkez Bankası'nın kurulması ve nihayet Cumhuriyet Halk Fıkrasının programında açıkça devletçiliğin yer alması bunun somut örnekleridir (Eroğlu, 2007:68). Ülkenin sanayileşme çabalarına hız kazandırmak amacı ile devletçilik görüşünün ön plana geçtiği 1930'larda, daha önceleri hemen hemen tümüyle ithal edilen belirli tüketim mallarının üretiminde artışlar sağlamak düşüncesiyle I. Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938) uygulamaya konulmuştur. Planda öngörülen hedeflere zamanından önce ulaşılmasıyla 1936 yılında, birinci plana göre daha kapsamlı olarak ele alınan II. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıklarına başlanmıştır. Planda 100'den fazla fabrikanın kurulması öngörülmüş, ithal ikameci sanayileşmede daha ileri aşama hedeflenmiştir. Büyük bir potansiyel gelişme vaat eden İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı II. Dünya Savaşı nedeniyle hedeflerini gerçekleştirme şansı bulamamıştır (Egeli, 2001:157). Türkiye krizin dışında kalmayı başarmıştır ve sanayileşme adına önemli adımlar atmıştır. Bunu da mümkün olduğu kadar dışa kapalı bir iktisat politikası ışığında ve kamunun sanayi teşebbüslerinin yatırımlarını planlama çabaları ile gerçekleştirmiştir (<http://www.genbilim.com/content/view/5014/32/>, 15.03.2016).

4.1946–1980 UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

Türkiye'nin 1946 yılında tek partili rejimden çok partili sisteme geçmesiyle iktisadi yapıda da bir dönüşüm sürecinin başlamasının ekonomik anlamdaki yansıması devletçilikten ayrılıp liberal ekonomiye yönelmek olmuştur. 1950'de Demokrat Parti'nin iktidar olmasından 1954 yılına kadar serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Ancak, ithalat artışı dış açıkları arttırmıştır (<http://www.genbilim.com/content/view/5014/32/>, 15.03.2016). 1953 yılında döviz kaynaklarının tükenmesi sonucunda kota sistemine geçilerek uzaklaşmış ve nihayet 1955 yılında şiddetli enflasyon ve artan dış ödeme güçlükleri gibi nedenlerden dolayı tamamen vazgeçilmiştir. 1950-1955 döneminde dış ticaret dengesi devamlı olarak açık vermiştir. 1953-54 yıllarından itibaren ekonomik yapıda gerçekleştirilen değişiklikler, ekonomik konularda devlet müdahalesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. 1950'den beri takip edilen ekonomik politikanın Türkiye'nin zaten kıt olan döviz rezervlerini kısa sürede eritmesi nedeniyle gerek ülke içinde, gerek uluslararası alanda sıkıntılar yaşanmış ve 1958'de yeni bir devalüasyon yapılmıştır. 1958 yılındaki devalüasyonu takiben alınan istikrar tedbirleri, liberal politikanın tamamen ortadan kalktığını göstermiştir (Özcan, 1998:44).

Türkiye'nin ekonomik kalkınması için özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği bu nedenle de devletin ekonomik alanda daha etkin bir rol oynaması gerektiği düşüncesi bu döneme hâkim olmuştur. Özel sektörü engellemeyecek şekilde belirli alanlarda yatırım yapmak amacıyla planlı bir ekonomik politika benimsenmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre özel sektör ucuz kredi, yatırım teşvikleri ve dış rekabetten korunma gibi politikalarla desteklenmiş; kamu yatırımları da ülkenin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaştırılması doğrultusunda belirli bir plan ve program dâhilinde yapılmıştır. 1950'li yıllarda yurt dışından ithal edilen tüketim malları, 1960'lı ve 1970'li yıllarda

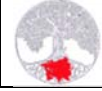
desteklenmeye çalışılan özel sektör sayesinde yerli sanayiciler tarafından üretilmeye çalışılmıştır. Bu sayede aşırı ithalattan kaynaklanan döviz darboğazı aşılmaya çalışılmıştır.

1963-1977 dönemini kapsayan Birinci, İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ithal ikameci politikalara devam edilmiştir. Uygulanan ithal ikamesinin ilk ve kolay aşamasında büyük ölçüde başarılı olunmuş; buna karşılık ara ve yatırım mallarını ikameye yönelik olan, daha ileri teknikleri, daha geniş pazarları ve daha yoğun sermayeyi gerektiren sonraki aşamalarda pek başarı sağlanamamıştır. Üretim maliyetleri yüksek olan ve küçük ölçeklerde çalışan işletmeler, dış rekabete karşı ithal yasakları, miktar kısıtlamaları, yüksek gümrük tarifeleri ve ulusal parayı aşırı değerlendiren döviz kuru politikaları aracılığı ile korunmaya çalışılmıştır. Bu çabalara rağmen, özellikle ara malı ithalat ihtiyacının yüksekliği nedeniyle ithalatın sürekli arttığı, yeterli ithalat yapılamadığından da üretimde tıkanmaların ve kapasite kullanımı düşüklüklerinin ortaya çıktığı bir yapı oluşmuştur. Petrol krizinin başladığı 1970’li yılların ortalarına kadar bu tür sanayileşmenin sıkıntısı fazla hissedilmemiş, ama petrol faturası kabarmaya; üstelik Almanya, Japonya gibi ülkeler petrol faturasının maliyetini kendi ara ve nihai mallarına yedirebilme yeteneğini gösterdikten sonra, Türkiye’nin ara malları ithalatı da pahalılaşmaya başlayınca, ülke döviz konusunda oldukça zor duruma girmiştir. Bu yapının doğal sonucu olarak meydana gelen dış açıkların ağırlaştığı yıllarda, çeşitli istikrar tedbirleri ile birlikte yüksek oranlı devalüasyonlara başvurulması kaçınılmaz olmuştur (Egeli, 2001:158).

1960- 1980 yılları arasında devlet daha çok yerli sanayicinin büyümesi ve iç pazarın genişlemesi için ithal ikameci sanayileşme politikalarını uygulamış ancak ihracatı artırmak için önemli bir girişimde bulunmamıştır. Bu yıllarda yerli sanayi dış rekabetten önemli ölçüde korunmuş, daha önce yurt dışından ithal edilen tüketim malları yerli sanayiciler tarafından üretilmeye başlanmış, devlet planlı ekonomik kalkınma modelini benimsemiş ve sanayi sektörünün ekonomideki payı giderek artmaya başlamıştır.

5.1980–2000 UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1960-1980 yılları arasında, görece olarak dışa kapalı bir ekonomi modeli tercih edilmiş, ancak yine de dış konjonktür tarafından yaratılan krizlerin ya da durgunluğun etkilerinden uzak kalınamamıştır. Bu durum üretimi düşürüp işsizliği arttırmasının yanı sıra; Avrupa Topluluğu ile bütünleşme için gerekli olan gümrük indirimlerinin hayata geçirilmesini ve ilgili mevzuatta Avrupa Topluluğu’na uyum amacı taşıyan düzenlemelerin yapılmasını geciktirmiş ve birçok kez döviz darboğazlarının yaşanmasına neden olarak ara ve yatırım malları ithalatında döviz darboğazı kaynaklı azalmalara yol açmıştır. Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinde yeni bir program uygulamaya koymuştur. 24 Ocak Kararlarının, en belirgin özelliği, ekonominin uzun dönemde dışa açılmasının gerekliliğini gündeme getirmesidir. Özellikle 1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarındaki hızlı artış, vergi gelirlerinin iç borç ödemesini bile karşılayamaması, devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse etmeye çalışması, bu açığı kapatmak için dış borç almaya ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesinin döviz rezervlerini hızla eritmesi, yeni bir istikrar programının uygulanmasını mecburi hale getirmiştir. Bunun sonucunda enflasyonu düşürmeyi ve ekonomide istikrar sağlamayı amaçlayan 5 Nisan 1994 kararları alınmıştır (http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/hepaktan.pdf, 10.04.2016.).

1980 sonrasında özel sektörün öncü sektör kabul edilmesi imalat sanayine yönelik yatırımlarda kamu kesiminin payının azalmasına yol açmıştır. Fakat; özel yatırımların spekülâtif kâr arayışlarına yönelmesi sonucu özel sermaye sanayi dışında kalmıştır. Kamu ve özel kesimin imalat sanayine yönelik yatırımlarının azalması diğer üretken sektörlerde de gerilemeye yol açmıştır. Piyasa mekanizmasına bırakılan yatırım dağılımı gelir ve kaynak dağılımını üretken olmayan kesimler lehine kaydırmış, kapasite artırımına gidilmek yerine kurulu kapasitenin modernizasyonu yapılmıştır (Özbey, 2000:7).

1980 sonrası dönemde genel olarak, kamu kesiminin sanayideki ağırlığını azaltmak, kamunun yatırımlarını altyapı sektörlerinde yoğunlaştırmasını sağlamak, ihracat ve ithalatta efektif koruma oranlarını düşürerek, dış ticareti serbestleştirmek, mali desteklerle ihracat karlarının artırılması, sermaye üzerindeki vergilerin azaltılması ve çeşitli teşvikler yoluyla özel kesime yönelik politikalar izlenmiştir (Yılmaz ve diğerleri, 2006: 292; Kazgan, 2009: 131).

Türkiye özellikle 1990 sonrası dönemde, yaşanan krizler sonrasında uygulamaya konulan istikrar politikalarından dolayı, reel ekonomi arka planda kalmıştır. Bu yüzden devletin bu yılları kapsayan bir sanayileşme stratejisi politikasından söz etmek mümkün olmayacaktır.

6.2001 SONRASI UYGULANAN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

Türkiye ekonomisinde 1980'li yıllardan itibaren yaşanan yurt içi ve yurt dışı kaynaklı istikrarsızlıklar 2000'li yılların başında giderek artmıştır. Özellikle 1980 sonrasında, uygulanan ekonomi politikalarındaki yapısal değişime bağlı olarak ekonomide yeni bir dönem başlamıştır. İthal ikame politikalarının terk edilerek dışa açık ekonomi politikalarının benimsendiği, buna bağlı olarak da serbest piyasa ekonomisine geçildiği bu dönem ile birlikte yeni bir yapılanma sürecine girilmiştir (Şimşek, 2007:53). Türkiye'de 1980 sonrası dönemde serbestleşmiş olan dış ticaret ve sermaye hareketleri ile dünya ekonomisindeki şiddetli iniş-çıkışlar birleşince Türkiye çalkantılı, krizli bir gelişim sürecine girmiştir (Boratav, 2011: 193). Özellikle 1990'larda finansal hareketlerin serbestleşmesiyle birlikte Türkiye'de ortaya çıkan spekülâtif sermaye girişi, yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanmasına yol açarak dışsatım ürünlerinin dış fiyatlarının artmasına ve ithalatın ucuzlamasına neden olmuştur. Spekülâtif sermaye girişlerinin neticesinde ortaya çıkan faiz oranlarındaki yükselme ve finansal araçların getirisinin yükselmesi reel yatırımları azaltarak ve en önemli dışsatım sektörü olan imalat sanayisi dışsatımını olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte iç talepte ortaya çıkan artış, özellikle yerli paranın değerli olmasıyla birleşince Türkiye'nin uzun yıllar problemi olan dış ticaret açığının da giderek artmasına neden olmuştur (Kepenek ve diğerleri, 1994:319). 1999'da Enflasyonu Düşürme Programından istenilen neticenin alınamaması likidite krizi yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle 2001 yılında dış sermayeli sıcak paranın iç piyasadan çekilerek ülkemizden çıkması, oluşan panik havasının döviz talebi arttırması, 1998 yılından itibaren giderek daha kırılgan bir hal alan bankacılık sisteminin sarsılması ve koalisyon hükümetinin ekonomik krizi tetikleyici uygulamaları ile oluşan siyasi istikrarsızlık kaynaklı bir güven bunalımının yaşanması yeni bir krize neden olmuştur. 1999'da yapılan seçimlerle iktidara gelen yeni hükümet, gerilemiş bir üretim ve büyümüş bir borç yüküyle karşı karşıya kalmıştır. Cari işlemler bilançosu dengesinde büyük sorunlar yaşanmaktaydı (Kazgan, 2009: 411). Ekonomide var olan dengesizlikleri, yapısal reformlar yaparak kaldırmayı amaçlayan 2000 yılı istikrar programında, gerekli adımlar atılmadığından hemen hemen hiçbir yapısal reform gerçekleştirilememiştir (Yentürk, 2005: 69). 2000 yılından itibaren uygulanmakta olan programa ve kur

politikasına olan güvenin kaybolması sonucunda 2001 yılı Şubat ayında döviz kuru çapası uygulaması terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır (Yeldan, 2008: 338).

Ak Parti hükümetinin ilk beş yıllık istikrar döneminde özel sektör ile ilişkiler çok olumlu gelişmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde dış açılma politikaları izlenmiştir. Yeni sanayicilere birçok destek sağlanmıştır. Yeni sanayiciler ise Avrupa ile bütünleşme hedefinin sürdürülmesi, mali disipline sadık kalınması ve genel olarak ihracata yönelik sanayileşme stratejilerini desteklemişlerdir (Pamuk, 2008: 281).

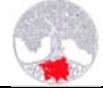
2001 krizin küresel talebi ve finansman koşullarını bozması Türkiye Ekonomisinin önceki krizlere özellikle ihracatta ve dış finansmanda daha derin etkilenmesine yol açmıştır. Ancak ülke ekonomisinden daha önceki krizlerden aldığı derslere bağlı olarak yaptığı düzenlemeler özellikle finansal sektörün kırılganlığını azaltarak ülke ekonomisinin daha güçlü durmasını sağlamıştır. Krize bağlı olarak dış ve iç talepte azalma, sektörel üretimi olumsuz etkilemiştir. İmalat sanayindeki daralmanın en büyük sebebi ise dış ve iç finansman ve talep koşullarının bozulmasıdır. İhracatın sektörel daralma profili, toplam ve imalat sanayindeki sektörlerin üretim, istihdam ve karlılık açısından daralma profilini şekillendirmiştir (Çakmak ve diğerleri, 2010: 36). Ayrıca Türkiye imalat sanayinin dışa, finansman, teknoloji, ara malı açısından bağımlılığı, işgücü niteliği ve toplam faktör verimliliği açısından rekabet gücünün olması gerekenin altında olması iç ve dış şoklara karşı kırılganlığını artırmaktadır (Çakmak ve diğerleri, 2010: 15).

7.2001 SONRASI DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ

1980 öncesinde Türkiye’nin ihracatında en büyük pay tarımsal malların olmuştur. Mamul malların toplam ihracat içindeki payı 1979 yılında %35’den 2007 yılında %95’in üzerine çıkmıştır. Bu gelişme sadece Türkiye ile sınırlı olmamıştır, aynı dönemde pek çok gelişen ülkenin ihracatı içinde mamul malların payı hızla yükselmiştir. Bu dönem boyunca ihracat artışının büyük bir bölümü Avrupa’ya yönlendirilmiş ve Türkiye’nin toplam ihracatında Avrupa’nın payı, birkaç istisna yıl hariç, hep %50’nin üzerinde kalmıştır (Pamuk, 2008:275).

Türk sanayinin dış ticaret rakamlarına bakıldığında 2001 yılında önemli bir yapısal kırılma yaşandığı görülmektedir. 2001’den sonra kamuda yaşanan davranış değişikliği istikrar ortamının temelini güçlendirirken, diğer yandan da Gümrük Birliği süreciyle başlayan ve 2001’den sonra daha da fazla hissedilen küresel rekabetteki yükselişle çakışmıştır (DPT, 2006:7).

2001-2015 yılları arasında dış ticaretimizle ilgili verilerin yer aldığı Tablo-1’i incelediğimizde, Kasım 2000 krizinin etkilerinin geçtiği düşünülen dönemde patlak veren ve devamında da dalgalı döviz kuru uygulamasına geçilen Şubat 2001 krizinin etkisiyle döviz kurunun aşırı yükselmesi ve TL’nin aşırı değer kaybıyla ihracatta artış yaşanmıştır. Yine bu dönemde likidite sıkıntısı ve ülkenin yaşadığı döviz sıkıntısı ithalatın azalmasına sebep olmuştur. 2001 yılında krizin etkisiyle azalan ithalata bağlı olarak %75,7’ye ulaşan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2002 yılında canlanmaya başlayan ekonomiye bağlı olarak azalmış ve yaklaşık 6 puanlık bir azalma sonucu %69,9 olarak gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2003:117). 2007 yılına kadar ihracatın ithalatı karşılama oranında kademeli bir düşüş yaşanmıştır. İhracat artışı 2004 yılında 60 milyon dolar sınırını aşmıştır. İthalat artışı ise 90 milyon dolara eriştiği için, ihracat artışında

görülen gelişmeye rağmen dış ticaret açığının hızla büyümesinin önüne geçilememiştir. Gerek büyüme, gerek TL'nin değerlenmesi ithalat artışını beklediği şekilde hızla arttırarak dış ticaret açığını yükseltmiştir. 2004 yılında ihracat hızla artmaya devam etmiştir. Bu artışın nedenleri arasında, TL'nin değerli olmasına rağmen düşük ücret ve verimlilik artışı bulunmaktadır. Diğer yandan TL'nin değerli olması ihracat fiyatını artırıcı etki yapmakla birlikte ithal girdi kullanan sektörlerin girdi maliyetlerini düşürerek dolaylı bir olumlu etki meydana getirmektedir (Yentürk, 2005:47). 2009 yılında yaşanan küresel krizin olumsuz etkileri hem ihracat hem de ithalat oranlarında düşüş yaşanmasına sebep olmuştur. İthalattaki küçülmenin boyutu %30 ile bu dönemde en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bu azalışlar iç talepte meydana gelen azalmanın etkisiyle düşen yurtiçi üretimin girdi talebindeki azalmayla açıklanabilir. Ve yine 2008 yılı küresel krizin ihracattaki yansımaları sonucu %22 değerinde bir küçülme ile 2009 yılı ihracatımız yaklaşık 201 milyar dolara gerilemiştir. 2001 yılından itibaren artış durumunda seyreden ihracat rakamları ilk defa 2009 yılında eksilere gerilemiştir. Buna sebep olarak 2008 yılında küresel ekonomik krizin özellikle 2009 başlarında yarattığı etkinin bir yansıması olarak düşünülebilir. 2010 ve 2011 yılında ise hem ihracatta hem de ithalatta artışlar yaşanmıştır. İhracat 2010 yılında yaklaşık %13 oranında artışla 113 milyon dolar olarak gerçekleşirken, 2011 'de ise %18 oranında bir artışla yaklaşık 134 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2011'de dış ticaret açığı son yılların rekor seviyesine gelerek yaklaşık 106 milyar dolar olmuştur. 2013 yılı hariç, dış ticaret açığı giderek düşerek 2015 yılında 63 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında, bir önceki yıla göre, ihracat yaklaşık %9 oranında, ithalat ise yaklaşık %14 oranında düşüş yaşamıştır.

Tablo 1. 2001-2015 Yılları Arasında Dış Ticaret Değerleri (Milyon \$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracat/İthalat
2001	31334	41399	72733	-1065	75,7
2002	36059	51554	87613	-154945	69,9
2003	47253	69340	116593	-22087	68,1
2004	63167	97540	160707	-34373	64,8
2005	73476	116774	190251	-43298	62,9
2006	85535	139576	225111	-54041	61,3
2007	107272	170063	277334	-62791	63,1
2008	132027	201964	333991	-69936	65,4
2009	102143	140928	243071	-38786	72,5
2010	113883	185544	299428	-71661	61,4
2011	134907	240841	375749	-105935	56,0
2012	152462	236545	389007	-84083	64,5
2013	151803	251661	403464	-99859	60,3
2014	157610	242177	399787	-84567	65,1
2015	143850	207207	351057	-63356	69,4

Kaynak: TÜİK, www.ekonomi.gov.tr, Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımda derlenmiştir. *2015 yılı verileri geçicidir.

Ana Sektörlere Göre İhracat ve İthalat

2001-2015 dönemi ihracatımızı oluşturan mal gruplarını incelediğimizde, ortalama %94'lük pay ile imalat sanayi ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada yer alan mal grubu ise tarım ürünleridir. Tarım ürünlerinin ihracatımız içindeki payı ortalama %4'tür. Madencilik sektörü ise yaklaşık %2'lik bir oranla en son sırada yer almıştır. Tarım sektörü ihracatı düşük seyrini 2001 sonrası dönemde de devam ettirmiştir. Madencilik sektörü ortalama olarak aynı kalmıştır. İmalat sanayi ise 2001 sonrası dönemde ciddi değişiklikler yaşamamıştır, son yıllarda ortalama seyrini devam ettirmiştir.

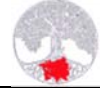
Tablo 2. Ana Sektörlere Göre İhracat 2001-2015(Milyon \$)

Yıllar	Tarım	Toplam İçindeki Payı(%)	Madencilik	Toplam İçindeki Payı(%)	İmalat Sanayi	Toplam İçindeki Payı(%)
2001	1976	6,3	349	1,1	28826	92,0
2002	1754	4,9	387	1,1	33702	93,5
2003	2121	4,5	469	1,0	44378	93,9
2004	2645	4,2	649	1,0	59579	94,3
2005	3468	4,7	810	1,1	68813	93,7
2006	3611	4,2	1146	1,3	80246	93,8
2007	3883	3,6	1661	1,5	101082	94,2
2008	4177	3,2	2155	1,6	125188	94,8
2009	4536	4,4	1683	1,6	95449	93,4
2010	5091	4,5	2687	2,4	105467	92,6
2011	5169	3,8	2806	2,0	126025	94,0
2012	5189	3,4	3161	2,0	143194	94,0
2013	5653	3,7	3879	2,6	141358	93,1
2014	6030	3,8	3406	2,2	147059	93,3
2015	5757	4,0	2799	1,9	134401	93,4

Kaynak: TÜİK, www.ekonomi.gov.tr, Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımda derlenmiştir. *2015 verileri geçicidir.

Toplam ithalatta ana sektörlerin payına bakıldığında ise imalat sanayinin 2001-2015 döneminde inişli çıkışlı bir seyir izlediği ve önemli değişikliklerin yaşanmadığı görülmektedir. Bununla birlikte imalat sanayi ithalatının yıllar itibarıyla pay olarak azaldığı dikkat çekmektedir. Tablo 3'te görüldüğü üzere, 2001 yılında % 79,0 olan bu pay 2015 yılında % 80'dir. Madencilik sektörünün ithalattaki artan payı gerek sanayide gerek günlük kullanımda vazgeçilmez olan enerji ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Tarım ürünleri ithalatı da dalgalanma göstermekle birlikte çok değişiklik göstermemektedir. Tarım sektöründeki bu dalgalanmalar mevsimsel değişikliklerin etkisiyle açıklanabilir.

İmalat sanayi kısa dönem krizlerden en çok etkilenen sektörler arasındadır. Gerek 2001 Krizi ve gerekse 2008 krizleri sırasında bu sektörde önemli ölçüde düşüşler yaşandığı tablomuzda görülmektedir. Öte yandan yine tarım ve madencilik sektörlerinde kriz dönemlerinde düşüşler yaşanmıştır.

Tablo 3. Ana Sektörlere Göre İthalat 2001-2015(Milyon \$)

Yıllar	Tarım	Toplam İçindeki Payı(%)	Madencilik	Toplam İçindeki Payı(%)	İmalat Sanayi	Toplam İçindeki Payı(%)
2001	1409	3,4	6576	15,9	32686	79,0
2002	1702	3,3	7192	14,0	41383	80,3
2003	2535	3,7	9020	13,0	55689	80,3
2004	2757	2,8	10980	11,3	80447	82,5
2005	2801	2,4	16321	14,0	94208	80,7
2006	2901	2,1	22033	15,8	110283	79,0
2007	4641	2,8	25314	15,4	133938	81,7
2008	6392	3,3	35650	18,5	150252	78,1
2009	4594	3,4	20625	15,1	111030	81,5
2010	6457	3,5	25933	13,9	145367	78,4
2011	8895	3,8	37331	16,2	183923	79,9
2012	7447	3,1	42247	17,9	176235	74,4
2013	7718	3,1	38205	15,2	196823	78,2
2014	37126	1,5	37126	15,3	187742	77,5
2015	7177	3,5	27609	13,3	166792	80,4

Kaynak: TÜİK, www.ekonomi.gov.tr, Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımda derlenmiştir. *2015 verileri geçicidir.

Türkiye ihracatının ve ithalatının sektörel açıdan değerlendirecek olursak; ön plana çıkan ana sektör, sanayi sektörüdür. İhracatta sanayi sektörü içerisinde önemli paya sahip olan alt sektörler; tekstil, motorlu kara taşıtları ve demir-çelik sektörleridir. İthalatta sanayi sektörü içerisinde önemli paya sahip olan alt sektörler ise; kimyasal madde, motorlu kara taşıtları, ana metal sanayi ile makine ve teçhizat imalatı sektörleridir.

2001 krizi sonrası dönem, görece fiyat yapılarının önemli ölçüde farklılaştığı ve beyaz eşya sektöründe yapısal olarak üretim ve pazarlama stratejilerinin değiştiği bir dönem olmuştur. Ayrıca, bu kriz ile birlikte yurtiçinde satın alma gücünün önemli ölçüde azalmasıyla yerli firmalar dış pazarlara yönelmiştir. Bu nedenle, yerli beyaz eşya üreticisi firmalar bu dönemde küresel ölçekte firma ve markaları satın almışlar, uluslararası üretim ve pazarlama ağlarını geliştirmişler, bu sayede ürün yelpazesini önemli ölçüde genişletmişler ve uluslararası bir oyuncu haline gelmişlerdir (Yükseler ve diğerleri, 2008:122).

Otomotiv sektörünün 2000'li yıllardaki performansı, genel ekonomik gelişmeler ve faiz oranları başta olmak üzere makroekonomik göstergelerdeki değişimlerden etkilenmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında yaşanan ekonomik kriz, otomotiv sanayini derinden etkilemiş ve özellikle iç talepteki düşüşe bağlı olarak sanayi üretimi 2001 ve 2002 yıllarında önceki yılların önemli oranda altına düşmüştür. Bununla birlikte 2009 yılı küresel ekonomik krizin etkilerinin oldukça ağır hissedildiği bir yıl olmuştur. 2008 yılının son çeyreğinde ABD'de başlayan finansal kriz, hızla küresel bir nitelik kazanmış ve tüm pazarlarda talep düşüklüğü ortaya çıkmıştır. 2002 yılından bu yana her yıl istikrarlı bir şekilde artan üretim ve ihracatta keskin düşüşler ve istihdam kayıpları yaşanmıştır. Ancak 2010 yılında krizin etkilerinden hızla sıyrılan otomotiv sanayi, tarihinin en yüksek ikinci üretim rakamlarına bu yılda ulaşmıştır (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2011:7).

Türkiye’de dış ticaret fazlası veren sektörlerin başında tekstil ve giyim sektörleri gelmektedir. Ancak, tekstil ve giyim sektörlerinin yarattığı dış ticaret fazlası nominal olarak artmakla birlikte, bu sektörlerin Türkiye’nin dış ticaret hacmi içerisindeki payı giderek küçülmektedir (Yükseler ve diğerleri, 2008:122). Çin ve Hindistan gibi ucuz emek gücüne sahip ülkelerin, dünya ticaret sistemine bütünleşmesiyle temel ürünlerde maliyetlere dayalı rekabetin sürdürülmesi güçleşmiştir. Bunun sonucunda, ülkemizde tekstil, giyim, deri gibi geleneksel sektörlerde 2001 sonrası dönemde üretim gerilemiştir (DPT, 2006:34).

Mal Türleri İtibarıyla İhracat ve İthalat

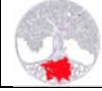
Geniş ekonomik kategorilerin sınıflamasına (BEC) göre ihracatın mal gruplarının dağılımının yer aldığı Tablo 4’te, 2001-2015 döneminde, ana mal gruplarının ortalama olarak ihracat içindeki oranları sıralamasında ilk sırada yaklaşık %46’lık pay ile ara malları yer almaktadır. İkinci en büyük paya ise %43’lük bir dilim ile tüketim mallarının sahip olduğunu görmekteyiz. Ara mallarını ve tüketim mallarını yaklaşık %10’luk bir payla yatırım malları izlemektedir. Yatırım malları ihracatında 2008 yılına göre 2009 yılında ufak da olsa gerçekleşen azalma 2008 yılında etkilerini göstermeye başlayan küresel ekonomik krizin yansıması olarak düşünülebilir. Toplam ithalat içinde yatırım (sermaye) malları ve ara (hammadde) mallarının payı dönem içinde yıllar itibarıyla azalan bir seyir izlerken, tüketim mallarının ithalat içindeki payı az da olsa artan bir seyir izlemektedir diyebiliriz.

Tablo 4. İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	Yatırım Malı	% Pay	Ara Malı	% Pay	Tüketim Malı	% Pay	Toplam
2001	2658	8	13369	42	15261	48	31334
2002	2790	7	14657	40	18465	51	36059
2003	4344	9	18494	39	24125	51	47253
2004	6531	10	25946	41	30502	48	63167
2005	7998	10	30290	41	34835	47	73476
2006	9423	11	37788	44	37790	44	85535
2007	13755	12	49403	45	43696	40	107272
2008	16725	12	67734	50	47077	35	132027
2009	11117	10	49734	48	40733	39	102143
2010	11771	9	56380	49	45320	39	113883
2011	14200	10	67970	50	52245	38	134969
2012	13734	9	82656	54	55556	36	152462
2013	15592	10	74817	49	60732	40	151803
2014	16107	10	75171	48	65088	41	157610
2015	15394	11	68438	48	59151	41	143850

Kaynak: TÜİK, www.ekonomi.gov.tr, Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımda derlenmiştir. *2015 verileri geçicidir.

İthalatın mal gruplarına göre dağılımının gösterildiği Tablo 5’te, 2001-2015 döneminde, ana mal gruplarının ortalama olarak ithalat içindeki oranları sıralamasında ilk sırada yaklaşık %72’lik pay ile ara malı ithalatı, ikinci sırada yaklaşık %15 ile yatırım malları ithalatını, üçüncü sırada ise %11’lik pay ile tüketim malları ithalatını görmekteyiz. Tablomuz incelendiğinde Türkiye’nin sanayileşme yolunda hala ara ve sermaye malları bakımından dışa bağımlı olduğunu görmek mümkündür. Zira tüketim malları ithalatında anılan dönemde önemli bir artış gerçekleşmemiş; ancak sermaye ve özellikle de ara malları ithalatında ciddi artışlar söz konusu olmuştur. 2001 yılında ara malları ithalatı 30.301

milyon dolar iken son 15 yılda yaklaşık 110 milyon dolar artarak, 143 milyon dolar olarak gerçekleşmiş; yatırım malları ithalatı ise 2001 yılında 6.940 milyon dolardan 2015 yılında yaklaşık 35 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye'nin sermaye ve tüketim malları ithalatında artış olmakla beraber ciddi bir yükseliş görülmemesine karşın, ara malları ithalatı özellikle 2001'den sonra sıçrama göstermiştir. Türkiye'de sermaye birikiminin artmasıyla birlikte, ara malları üretimi de artmıştır. Ancak bu gelişme devletin uyguladığı sanayileşme stratejisiyle olmamıştır. Ara malı üreten firmaların, daha rekabetçi koşullar altında üretimlerini artırmalarıyla gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Bu durum çalışma şartlarının bozulmasına ve işçi ücretlerinin de düşmesine neden olmuştur.

Tablo 5. İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon \$)

Yıllar	Yatırım Malı	% Pay	Ara Malı	% Pay	Tüketim Malı	% Pay	Toplam
2001	6940	16	30301	73	3813	9	41399
2002	8400	16	37656	73	4898	9	51554
2003	11326	16	49735	71	7813	11	69340
2004	17397	17	67549	69	12100	12	97540
2005	20363	17	81868	70	13975	11	116774
2006	23348	16	99605	71	16113	11	139576
2007	27054	15	123640	72	18694	10	170063
2008	28021	13	151747	75	21489	10	201964
2009	21463	15	99510	70	19290	13	140928
2010	28818	15	131445	70	24735	12	185544
2011	37268	15	173140	72	29692	12	240838
2012	33925	14	174930	74	26699	11	236545
2013	36771	15	183811	73	30416	12	251661
2014	35996	15	176722	73	29006	12	242177
2015	34905	17	143289	69	28587	14	207207

Kaynak: TÜİK, www.ekonomi.gov.tr, Türkiye İstatistik Yıllıkları, DTM Yıllık Ekonomik Raporlarından yararlanılarak tarafımda derlenmiştir. *2015 verileri geçicidir.

8. 2001 SONRASI DÖNEMİNİN SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye Ekonomisinde 1980 yılı, ekonomi ve politika dönüşümünde temel kırılma noktası olmuştur. 1980 öncesi döneme damgasını vuran korumacı ve ithal ikamesine dayalı içe dönük sanayileşme politikalarının yerini ekonominin dünya ekonomisiyle daha yakından ilişkilendirilmesini ve bütünleşmesini amaçlayan dışa dönük politikalara bırakmıştır. Dış ticarete miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve gümrük vergilerinin çok büyük ölçüde düşürülmesi yoluyla dış ticaretin serbestleştirilmesi hedefinde 1980'li yıllarda önemli bir mesafe kat edilmiştir. Sonrasında Ağustos 1989'da sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve bu çerçevede 1980 yılı başlarından başlayarak doğrudan yabancı sermaye akımlarındaki kısıtların kaldırılması bu hedefe giden en önemli adımları oluşturmuştur. Yine bu bağlamda, 1987 yılında Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik başvurusunun yapılması, 1995 yılında AB ile Gümrük Birliği'ne girilmesi, Orta Doğu ülkeleriyle ve 1989 sonrasında eski sosyalist ülkelerle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve uluslararası mal ve hizmet akımlarının serbestleşmesini hedefleyen uluslararası anlaşmalara uyum sağlanması için 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olunması önemli gelişmeler olarak ön plana çıkmıştır. 1980 öncesi döneme damgasını vuran ve önceden belirlenmiş sektör öncelikleri doğrultusunda uygulanan seçici sanayileşme

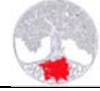

politikalarının yerini giderek sektörler ve özel, kamu ve yabancı yatırımcılar arasında fark gözetmeyen “yansız” sanayileşme politikaları almıştır. 1980 öncesinde devlet, sanayi sektörünün gelişmesinde etkili bir rol üstlenmeyi tercih etmiştir. Kamu yatırımları vasıtasıyla tüketim, ara ve yatırım malı üreten sanayi dallarının tümünde doğrudan üretici olarak kendini gösteren devlet, özellikle 1960’lı yılların başında merkezi planlama uygulamasının başlamasının ardından özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesinde de başrolü üstlenmiştir. Devlet, çeşitli dış ticaret ve kambiyo kontrollerinin yanı sıra, döviz kuru ve faiz oranlarını belirleyerek, özellikle kamu bankaları aracılığıyla bazı belirli imalat sanayi dallarına ve küçük üreticilere kredilerini yönlendirerek, kredi ve dış ticaret teşvikleri ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürettiği mal ve hizmetleri düşük fiyattan sunarak özel sektöre sağladığı avantajlar, bölgesel teşvikler ve yabancı sermaye üzerindeki denetimi aracılığıyla sanayi politikasında belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmıştır. 1980 sonrasında ise, devlet sanayileşme sürecini etkileyen belli başlı bütün araçları elden çıkarmış ve devletin rolünün hızla azaltıldığı bir sürece girilmiştir. Bu dönemin belirgin özellikleri ise iç ve dış finans piyasalarıyla beraber dış ticarete serbestleşmenin sağlanması, sübvansiyonların ve fiyat kontrollerinin ortadan kaldırılması, döviz kurları ve faiz oranları denetiminin yumuşatılması, kamu bankalarının ve işletmelerinin özelleştirilmesidir (Şenses ve diğerleri, 2003:4; Boratav, 2011:198).

Türkiye 1980’lerden günümüze, 1994 krizi, 2001 krizi gibi ekonomiyi derinden etkileyen deneyimler yaşamıştır. Ayrıca en son olarak 2008’de Amerika’da dev finans şirketlerinin iflasıyla iyice patlak veren ve hızla tüm dünya ülkelerine yayılan küresel krizin etkileri yaşanmıştır. Yalnız bu kriz Türkiye’nin daha önceki deneyimlerinden farklılık göstermiştir. 1994 krizi, kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla ve kısa vadeli yabancı parayla karşılanması ve aşırı liberal politikaların izlendiği finansal kesimde sıcak paranın ani çıkışıyla bazı bankaların çöküşü şeklinde kendini göstermiştir. 2001 krizinde yaşanan durum ise bankacılık kesimindeki denetimsizlik neticesinde, bankaların açık pozisyonlarının artması, özel finans kuruluşlarının bilançolarındaki riskin artması ve bu süreçte döviz kurundaki aşırı artışı beraberinde getirdiği ödeme güçlüğü ile finans kesiminde çöküşün gerçekleşmesi şeklindedir. Oysa 2008 krizi bankacılık kesiminden ziyade, Türkiye’nin 2003 yılından itibaren uluslararası ilişkilerinde hâkim olan reel kesimde kendini göstermiştir. Ayrıca, 2008 krizinin Türkiye’deki etkisi 1994 ve 2001 krizleri gibi ani bir çöküş şeklinde değil, zamana yayılmış bir durgunluk şeklinde gerçekleşmiştir (<http://mustafasonmez.net/?p=1679> , 10.12.2015). Bu açıklamalardan da anlaşılmaktadır ki, Türk sanayi bu krizden derin darbeler almış; dünya genelinde yaşanan durgunluğun ihracat mallarına olan talebi düşürmesinin yanında yurtiçinde de durgunluk sebebiyle yaşanan iç talep daralması sanayi üretiminin ciddi azalışlarla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.

Günümüzde dış ticaret, ülkemizde sürdürülebilir en önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir. Bu amaçla, özellikle ihracatın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmakta, yeni ihracat ürünleri ve yeni pazarlar bulunmaya çalışılmaktadır. Ayrıca dış ticaretin dünya ülkeleriyle bütünleşmesini sağlayıcı bir unsur olduğu düşüncesiyle hareket edilmektedir (Özcan, 1998:41).

1913 yılından beri sistemli bir şekilde uygulanan teşvik tedbirleri ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır. Bu dönem içinde ekonomik, sosyal ve siyasi yönde yaşanan değişimlerin kamu politikalarını büyük ölçüde etkilemesi sonucunda, teşvik uygulamaları hem içerik hem de kapsam olarak büyük değişime uğramıştır. Özellikle üretim kapasitesini ve ihracatı arttırmaya yönelik olarak uygulanan desteklerin, diğer kamu harcamalarından daha etkin kullanılabildiği ve ekonomiye doğrudan enjekte edildiği dikkate alındığında, önemli ve etkili bir müdahale ve yönlendirme

aracı olduğu görülmektedir. Özellikle uluslararası gelişmelere ve değişimlere ülke ekonomisinin adapte edilmesi ve kalkınma stratejilerine uygun gelişme sağlamanın temini için değişen koşulları kapsayan ve değişimlere anında uyarlanabilen bir teşvik sistemi, gelişmekte olan ülkeler için kaçınılmaz olarak görülmektedir. Bu şekilde ekonominin kalkınma stratejilerine uygun gelişim içinde olması sağlanabilmekte ve teşvikler istikrar sağlayıcı görev üstlenmiş olmaktadır. Ayrıca bu teşvikler ile dış ticaretin ülke ekonomisinde önemli yer tutmaya başlamasından sonra öncelikli hale gelen, ülke ekonomisinin dış rekabete karşı yapısal uyumun sağlanmasına yönelik uygulamalar ile yerli üretimin dış pazarda desteklenmesi amaçlanmaktadır (TMMOB, 2007:123).

Kalkınma Planı çalışmaları kapsamında oluşturulan Sanayi Politikası Özel İhtisas Komisyonu tarafından “Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporunu” hazırlanmış ve raporun sonuçları Kalkınma Planı’na yansıtılmıştır (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2011:15).

2000’li yıllarda, Türkiye ekonomik açıdan büyüme kaydetmiştir ancak ithalatına bağlı olarak dış ticaret açığı hızla artmıştır. Son yıllarda ithalattaki artış, ihracattaki artışın üzerinde gerçekleşmektedir ve cari işlemler açığı sürekli olarak büyümektedir. TL’nin aşırı değerlenmesine bağlı olarak, iç üretime yönelik, ihracatı sürdürülebilmek amacıyla, ithal girdi kullanma yolunu seçmektedir. Türkiye’nin ihracatında en önemli paya sahip olan sanayi malı ihracatı, ithalatta önemli paya sahip ara malı ithalatının yapılabiliğine bağlı bulunmaktadır (http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/hepaktan.pdf, 10.04.2016.).

Türkiye’de 1980 sonrası 24 Ocak kararlarıyla birlikte ihracata dönük sanayileşme stratejisi uygulamaya başlanmıştır. İhracata dayalı kalkınma stratejisi, 18.yy sonu ve 19.yy başlarında hâkim olan klasik ekolün öngördüğü ve dış ticaretin büyümenin belirleyicisi sayıldığı serbest ticaret modelinden iki noktada farklılık göstermektedir. İlk farklılık, bu yeni gelişmenin sermayenin uluslararası dolaşımı sürecine koşut olarak ortaya çıkmış olmasıdır (Boratav, 2011:149). Dış ticaretin serbestleştirilmesiyle birlikte, daha rekabetçi oldukları farz edilen yabancı üreticilerin baskısıyla karşılaşılacak yerli firmalar daha etkin olmaya zorlanmıştır. Yurtiçi tasarrufların ve yatırım kapasitesinin üzerinde ek bir katkı sağlayacağı düşünülen yabancı yatırımların ülkeye girişini kolaylaştırmak amacıyla ödemeler dengesinin sermaye hesabı kısmının da serbestleştirilmesi ön plana çıkmıştır (Saad-Filho, 2008:193). Serbest bir ithalat rejimi, düşük faizli krediler, vergi iadeleri, reel devalüasyonlar doğrultusunda yürütülen bir kambiyo politikası gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracatın bir ulusal öncelik haline getirilmesi; fiyat kontrollerinin ve temel malların çoğundaki sübvansiyonların kaldırılması ve iç talebin daraltılmasına dönük makroekonomik politikalar döneme damgasını vuran politikalar olmuştur (Boratav, 2011:149). Uygulanan programların temel amaçları kısa dönemde enflasyonu kontrol altına almak ve ödemeler dengesinin açıklarını gidermek, uzun dönemde ise dış ticareti serbest bırakmak, döviz kuru rejimini esnek hale getirmek, kamu işletmelerini özelleştirilmek ve finansal reformları yürürlüğe koymak olmuştur (Güloğlu ve diğerleri 2002: 110). Dolayısıyla ihracata dayalı kalkınma stratejisinin temel belirleyicisi, stratejinin ekonomide yerleşmesini kolaylaştırırsa da rekabetçi piyasa koşulları değildir. Bu bağlamda oligopolistik nitelik kazanmış piyasa şartlarında sermayenin uluslararası düzeyde kendini yeniden üretme dinamiği belirleyici durumdadır. Serbest ticaret modelinden farklılık gösterdiği ikinci nokta ise uygulama sürecidir. Geçmiş dönemlerde serbest ticaret, ekonominin işleyişine müdahale edilmemesi ve kamunun pasif kalması gerektiği şeklinde algılanmış ve uygulanmıştır. Fakat günümüzde ihracata dayalı kalkınma stratejisi uygulayan ülkelerde devletin ekonomi üzerinde köklü ve önemli müdahalelerinin olduğu görülmüştür. Nitekim

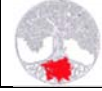
Türkiye’de de geçtiğimiz yıl yayınlanan sanayileşme stratejisi belgesiyle birlikte devlet geç de olsa müdahale etme gereği duymuştur.

İhracata yönelik sanayileşme strateji uygulamasının devlet müdahalesi ile gerçekleştiği bir strateji uygulayan Türkiye, iktisadi açıdan 2000 yılından itibaren birçok belge yayınlamıştır. Dört adet Orta Vadeli Program, yedi adet Katılım Öncesi Programı, bir adet Ön Ulusal Kalkınma Planı, iki adet Strateji ve Eylem Planı, dört adet Strateji Belgesi yayınlanmıştır.

Türkiye ekonomisi 2001 krizi sonrasında kapsamlı bir yeniden yapılanma içine girmiştir. Dünya genelindeki olumlu konjonktürün de etkisiyle, özellikle 2002-2007 yılları arası Türkiye sermayesi için hızlı büyüme yılları olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye’de özellikle 2007 yılından itibaren belirginlik kazanan durgunluk eğilimi dünya krizi ile çakışmıştır. Genel krizle birlikte birikim süreci sekteye uğramış, sanayi üretimi hızla düşmüş, işsizlik rekor seviyelere yükselmiş, ayrıca dış ticarete ve uluslararası sermaye akımlarında duraklama yaşanmıştır. Bir dönem boyunca sermaye için kârlı koşullar oluşturan süreç ortaya çıkmıştır. Türkiye sermayesi yüksek katma değerli ürün ihracatı yapamamakta, ağırlıklı olarak hammadde ve ara malı ihraç etmektedir. Buna karşılık yatırım malı ihracatı 2000’li yılların ortalarına dek arttıktan sonra gerileme eğilimine girmiştir. Türkiye sermayesinin bu tarz yüksek katma değerli ya da teknolojik türde imalat ve ihracat yapamıyor oluşunun önemli nedenlerinden biri ise, 2000’li yıllarda Çin ve Hindistan gibi (daha da) ucuz emek-gücü temeline dayalı üretim yapan büyük ülkelerin dünya ekonomisi ile artan bütünleşmeleridir. Böyle bir ortamda, sermaye birikiminin sürdürülebilmesi ve uluslararası rekabet gücünün korunması/artırılması için sermaye kesimleri ve kamu kurumları el ele vererek yeni sanayi ve istihdam stratejileri belirlemiştir. Planlı ekonomiye dönüş gündemde olmasa da bir plan ihtiyacı kendisini hissettirmektedir (Yaman ve diğerleri, 2012: 537).

Sanayi strateji belgesinin genel amacıyla ilgili bir değerlendirme yaptığımızda; belgede amaç “Türk Sanayisinin rekabet edebilirliğinin ve verimliliğinin yükseltilerek, dünya ihracatından daha fazla pay alan, ağırlıklı olarak yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünlerin üretildiği, nitelikli işgücüne sahip ve aynı zamanda çevreye ve topluma duyarlı bir sanayi yapısına dönüşümü hızlandırmak” olarak ifade edilmiştir. Bu vizyona ve genel amaca yönelik olarak, orta ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracat içindeki paylarının artırılması, düşük teknoloji sektörlerden katma değeri yüksek ürünlere geçişin sağlanması ve becerilerini sürekli geliştirebilen şirketlerin ekonomideki ağırlıklarının artırılması şeklinde üç temel stratejik hedef tespit edilmiştir. Ekonomi Bakanlığı, Ekim 2011’de, katma değeri yüksek malların üretiminin artırılması, ara malı ithalat bağımlılığının azaltılması, ihracatta sürdürülebilir küresel rekabet gücü artışının sağlanması amacıyla Girdi Tedarik Strateji Belgesi’ni gündeme getirmiştir. Türkiye’de özellikle son yıllarda kronik bir problem haline gelen cari açık problemini gidermek ve ara malı ithalatını azaltmak amacıyla çözüm yolları arayışına girilmiştir. Sanayi strateji belgesinde uzun vadeli bir çalışmaya ve plana rastlanmamaktadır, sadece genel anlamda rekabet gücünün ve teknolojik içeriğin artırılmasından bahsedilmektedir.

Türkiye’de geçmişten günümüze kadar yapılan teşvik paketleriyle birlikte getirilen kurallar beklenildiği kadar dikkate alınmamıştır. Yapılan teşvik paketleri, otomotivden kimyaya, makineden uzay

endüstrisine kadar yüksek katma değer üreten alanları kapsamakta ve yatırım portresi de büyük projelerdir ama zamanla hammaddesi, ara malı ithal edilmekte ve neticede de yine dışa döviz akıtan bir sanayi ortaya çıkmıştır (<http://mustafasonmez.net/?p=1679>, 10.12.2015).

9.SONUÇ

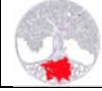
1980 sonrası dönemde, Türkiye ekonomisinde, ihracata dayalı bir sanayileşme stratejisinin izlenmesi ön plana çıkmıştır ve dış ticarete serbestleştirilme gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber ekonomi politikasında bazı önemli yapısal dönüşümler görülmeye başlamıştır. Ancak, aynı dönemde ekonomide yaşanan kronik yüksek enflasyon, imalat sanayindeki yatırımların yetersiz olması, rekabet ortamını geliştirme amacı taşıyan değişikliklerin hayata geçirilmesinin sonucu olan verimlilik düzeyindeki yavaş gelişme ve kamu finansman dengesindeki bozulmanın mali piyasaları baskı altında bırakması ve reel faizlerin yükselmesi gibi makroekonomi temelli yapısal sorunlar, değişimin yeterli hızda olmamasına neden olmuştur. İç ve dış borçların artması, ihracatın ithalata yüksek oranda bağlı olması, ithal girdiye olan bağımlılık, imalat sanayindeki yatırımların yetersiz kalması son yıllarda sıkıntı yaratan başlıca yapısal sorunlar olmuştur. Özellikle 1990 sonrasında yaşanan finansal krizler ve bu krizlere karşı istikrar programlarından reel ekonomiye sıra gelmemiştir. Bu yüzden devlet gerçekte 2000'lere kadar bir sanayileşme politikası uygulamamıştır. Devlet müdahaleleri Gümrük Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü ile girilen bağlayıcı anlaşmalar yüzünden engellenmiştir. 2000'lerden sonra ise yaşanan 2001 krizi nedeniyle, sanayileşme stratejisinden çok istikrar programları uygulanmıştır. Yani yine reel kesime yönelik bir teşvik, strateji sistemli olarak geliştirilmemiştir. Bunun için 2000'lerden sonra sanayileşme stratejisi var mıdır sorusuna ise, genel olarak dış ticareti serbestleştirmek dışında düzenli ve sanayi politikası izleyen bir devlet müdahalesi olmadığını söyleyebiliriz. 2001 sonrası dönemde bir sanayileşme stratejisinden söz etmek mümkün olmayacaktır. Netice olarak devlet günümüzde sanayileşme stratejisine ihtiyaç duymaya başlamıştır. Sanayi strateji belgesi çıkarılmıştır fakat hangi bakanlığın ne yapacağı, kimin ne yapacağı belli olmazken, devletin sanayi politikası belirgin olmamakla birlikte, devlet tarafından herhangi bir yaptırım da söz konusu olmamıştır.

REFERENCES

- Balassa B. (1980). The Process of Industrial Development and Alternative Development Strategies; Princeton Essays in International Finance, No: 141, Int.Finance Section, Princeton University, N.J., December.
- Başkaya F. (1994). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü; İmge Kitabevi, Ankara.
- Bendix R. (2001). Work and Authority in Industry; Transaction Publishers, USA.
- Bhagwati J.N. (1986). Rethinking Trade Strategy, Development Strategies Reconsidered, U.S. Third World Policy Perspectives; No:5 Overseas Development Council, Oxford.
- Bhagwati J.N. (1979). Industrial Expansion In Developing Countries And Implications For Trade Policies, Industry And Development; No:3, New York.
- Boratav K. (2011). Türkiye İktisat Tarihi; İmge Kitabevi, Ankara.
- Bruton H.J. (1970). The Import Substitution Strategy of Economic Development A Survey; Pakistan Development Review, summer.
- Çakmak N.S. ve Sarıdoğan E. (2010). Küresel İktisadi Krizin Türkiye İmalat Sanayine Etkileri; Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt: XXIX, Sayı:2, s.23-45.

- Deraniyagala S. (2008). Uluslararası Ticarete Neoliberalizm: Sağlam Bir İktisat Kuramı mı, Yoksa Bir İman Sorunu mu?, Neoliberalizm; (Der: Saad-Filho ve Johnston) içinde, s. 168-178.
- DPT. (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı; 2007-2013, Ankara.
- DPT. (2003). Türkiye Sanayi Politikası, AB Üyeliğine Doğru; Ankara.
- Egeli H.A. (2001). Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirmesi; Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.10, s.150.
- Eroğlu N. (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938); Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, 2007, s.63-73.
- Everett E. H. (1975). The Economics of Development; Ontario: Richard D.Irwin, Georgetown.
- Güloğlu B. ve Altunoğlu E. (2002). Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri; İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Sayı:27, s.107-134.
- Han Ergül ve Kaya A.A. (2008). Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika; Nobel Yayıncılık, Ankara.
- İncekara A. (1985). Türkiye’de Sanayileşme Politikaları ve İhracata Yönelik Stratejiye Geçiş; Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.
- Kazgan G. (1988). Ekonomide Dış Açık Büyüme; Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kazgan G. (2009). Türkiye Ekonomisi; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kepenek Y. ve Yentürk N. (1994). Türkiye Ekonomisi; Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kubo Y. and Jaime M., Stewart R. (1986). Trade Strategies and Growth Episodes; H.Chenery-S.Robinson-M.Syrquin (Ed.), Industrialization and Growth: A Comparative Study, World Bank Research Publication, Oxford University Press, 148- 87.
- Kurdoğlu Ç. (1975). Dış Ticaret ve Teknik Seçimi; Ankara Üniversitesi, Yayın No:381, Ankara.
- Lindbeck A.E. (1991). Industrial Policy as an Issue of the Economic Environment; The World Economy.
- Özbey F.R. (2000). Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji; Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi. Cilt:2, Sayı:1 Temmuz, s.75-93.
- Özcan H.A. (1998). Düünden Bugüne Dış Ticaretimizde Gelişmeler; Dış Ticaret Dergisi. Ekim özel sayı, s.41-76.
- Pamuk Ş. (2008). Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme; İktisat Politikaları ve Büyüme, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Prebisch, R. (1973). Kalkınma İçin Yeni Bir Ticaret Politikasına Doğru; Çeviren: E.Öney, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayını, No:334, Ankara.
- Robock S.H. (1976). Industrialization Through Import-Substitution or Export Industries: A False Dichotomy; Ed.In Industrial Organization and Economics, by Markhan J.W. and Papanek G.F, Boston, 1976, s.352.
- Saad F. A. and Deborah J. (2008). Neoliberalizm Muhafif Bir Seçki; Çev: Şeyda Başlı ve Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul.
- Saad F. A. (2008). Washington Uzlaşması’ndan Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler, Neoliberalizm; Der: Saad-Filho ve Johnston, s. 191-201.
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı. (2011). İhracata Dönük Üretim Stratejisi ve Girdi Tedarik Stratejisi; Ankara.
- Savaş V. (1982). Kalkınma Ekonomisi; Ar Basım, İstanbul.
- Seyidoğlu H. (1982). Türkiye’de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası; Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şenses Fikret ve Taymaz E. (2003). Unutulan Bir toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?; Economic Research Center, Middle East Technical University, s.1-23.

- Şimşek H.A. (2007). Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri; Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi. Cilt: 44 Sayı:512, s.52-68.
- TMMOB. (2007). Geçmişten Geleceğe Sanayileşme Planlama ve Kalkınma; Türkiye İçin Model Önerileri; TMMOB Sanayi Kongresi, Ankara.
- UNIDO. (1969). Promotion of Export-Oriented Industries; New York: United Nations.
- Yaman M.Ö. ve Öztürk Ö. (2012). Türkiye Sanayi Strateji Belgesi ile Ulusal İstihdam Strateji Belgesi’nde ortaya konulan Vizyon; Özgürlük Dünyası Dergisi, sayı: 228, s.537.
- Yeldan E. (2008). Türkiye’nin Ekonomi Politikası; Orion Kitabevi, Ankara.
- Yentürk N. (2005). Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım O. (2003). Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları; Dış Ticaret Dergisi. Yıl: 8, Sayı: 27, Ankara, s.116-144.
- Yılmaz D. ve Akyüz F. vd. (2006). Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi; Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yükseler Z. ve Türkan E. (2008). Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşümler, Küresel Yönelimler ve Yansımalar; Ekonomik Araştırma Forumu, İstanbul.

WEB REFERENCES

- Eroğlu N. (2008). Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi; <http://www.genbilim.com/content/view/5014/32/>, 15.03.2016.
- Hepaktan C.E. (2008). Türkiye’nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları; Dokuz Eylül Üniversitesi, 2.Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat İzmir, http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/hepaktan.pdf, 10.04.2016.
- Özçelik Özer ve Tuncer G. (2009). Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları; <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/makale/c9s1m15.pdf>, 15.02.2016.
- Sönmez M. (2012). Haybeye Teşvik Politikaları; <http://mustafasonmez.net/?p=1679>, 10.12.2015.